

Cumhuriyetin 100. Yılında Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Geri Kabul Anlaşmaları ve Düzensiz Göçmenler Üzerine Etkisi ¹

Cumhur HAVAN ²

Başvuru Tarihi: 24.05.2023

Kabul Tarihi: 04.09.2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Göç ve zorla yerinden edilme kavramları tarih boyunca çeşitli şekillerde ortaya çıkmış olup benzer amaçları taşımaktadır. Göçmenler, savaş veya iç savaştan kaçarak öncelikle güvenli ve daha yüksek bir yaşam standardı arayışıyla hareket etmektedirler. Son yıllarda medyada göçmenlere dair haberler önemli bir yer tutmaktadır. Hayatta kalmak için ülkelerini terk eden ve güvenli gördükleri topraklara ulaşmak için insanlık dışı koşullara katlanan göçmenlerin acı verici görüntüleri, giderek daha normal ve günlük hayatın bir unsuru olarak algılanmaktadır. Özellikle son yıllarda artan iç savaşların ardından devletler, ülkelere yasa dışı yollarla giren göçmenlerden ve göç dalgasından kendi güvenli bölgelerini korumak istemektedirler. Avrupa Birliği gibi çözüm arayışında büyük çaba harcayan bir bölge, tehdit algısını yoğun bir şekilde hissetmektedir. Avrupa Birliği ülkeleri geri kabul anlaşmalarını, dış politikalarında bir yaptırım aracı olarak ve güvenli bölgelerini istenmeyen göç dalgalarıyla sarsılma riskine karşı sıkça kullanmaktadırlar. Transit ülkeler arasında en yoğun göç akımının gerçekleştiği bir ülke olması nedeniyle Türkiye için geri kabul anlaşmaları hem kendi hem de bölge güvenliğinin tesisi ve sürdürülmesi bakımından son derece önemlidir. Yasa dışı göç ve göçmen dalgası endişesi, toplumsal boyutta incelendiğinde endişe verici ve üzücü bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bu makale, dünyanın karşı karşıya olduğu büyük insani krizin çözümü için önerilen Geri Kabul Anlaşmalarını Cumhuriyetin 100. Yılında gelinen noktada ele alarak düzensiz göçmenler üzerine etkisi hakkında bir değerlendirme ve bilgilendirme yapmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Düzensiz Göç, Göçmen, Cumhuriyetin 100. Yılı, Geri Kabul Anlaşması

Atıf: Havan, C. (2023). Cumhuriyetin 100. yılında geçmişten günümüze Türkiye'nin geri kabul anlaşmaları ve düzensiz göçmenler üzerine etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(Özel Sayı), 92-116.

¹ Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

² Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, cumhurhavan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3289-4523

In the 100. Anniversary of The Republic from The Past to The Present, Turkey's Readmission Agreements and Their Impact on Irregular Migrants

Cumhur HAVAN³

Submitted by: 24.05.2023

Accepted by: 04.09.2023

Article Type: Research Article

Abstract

The concepts of migration and forced displacement have emerged in various shape throughout history, but with same purposes. Migrants move in search of a safer and better life, often fleeing from war or domestic conflicts. In recent years, media coverage of migrants has gained significant attention. The distressing images of migrants who leave their countries to survive and endure inhumane conditions in their pursuit of reaching perceived safe lands have become increasingly normalized and part of daily life. States, particularly in the face of escalating internal conflicts, seek to protect their secure zones from unwanted entry by migrants and the influx of migration waves. In this context, regions heavily affected, such as the European Union, have been intensely aware of the perception of threat and have devoted significant efforts to finding solutions. European Union countries frequently employ readmission agreements as instruments of foreign policy and restrictions to safeguard their secure zones against unwanted migration waves. Turkey, being a country with the most intense migration flows among transit countries, the Readmission Agreement is of utmost importance for ensuring and maintaining regional security. The concerns regarding irregular migration and waves of migrants present a worrisome and saddening picture when examined from a humanitarian perspective. This article aims to assess and inform about the impact of Readmission Agreements on irregular migrants, taking into account the current state of the world's major humanitarian crisis as the Republic's 100th anniversary approaches.

Keywords: Irregular Migration, Migrant, Republic's 100th Anniversary, Readmission Agreement

³ Eskisehir Metropolitan Municipality, cumhurhavan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3289-4523

Giriş

Geri kabul anlaşmaları, düzensiz ve yasa dışı göçle mücadele çerçevesinde taraflar arasında sınır güvenliği de dâhil olmak üzere hem ulusal hem de uluslararası güvenliği sağlamak ve bunların etkinliğini artırmak amacıyla ülkeler ve/veya birlikler arasında imzalanan anlaşmalardır. Buna ek olarak, yeniden kabul edilecek bireyler için gerekli uygulama ve prosedürleri içeren kapsamlı bir çerçeveyi de kapsar. Yasa dışı ve düzensiz göçler transit ülkeleri birçok yönden etkilemektedir. Bu anlaşmalar, düzensiz yasa dışı göçten etkilenen hedef ülkelere koruma sağlarken, transit ülkelere idari, teknik, mali ve hukuki alanlar gibi birçok açıdan sorumluluklar yükleyerek ek zorluklar getirmektedir. Yakın tarihe bakıldığında Türkiye düzensiz ve kaçak göçlerle mücadele etmek zorunda kalmış ve bugün bile mücadelesini sürdürmektedir. Göç dalgalarına baktığımızda, Türkiye'den Avrupa Birliği ülkelerine giden düzensiz göçmenler, yaşadıkları ülkedeki ekonomik koşullar, sosyal ve politik nedenler, iklim ve çevresel faktörler, savaş veya çatışma sonucu yaşam alanlarını değiştirmek zorunda kalan kişileri ifade etmektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin komşu ülkelerinde meydana gelen ve Türkiye'yi doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen savaş, siyasi ve sosyal olayları dikkate almak, düzensiz göçmenlerin neden ve nereye Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine gitmeye çalıştıklarını anlamamıza yardımcı olacaktır. Bu çalışmanın amaçları arasında da yer almaktadır. Türkiye sırasıyla Afganistan'ın 1979'da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tarafından işgalinden sonra, 1991'de Birinci Körfez Savaşı ve 2003'te ikinci Körfez Savaşı nedeniyle ve son olarak 2011'de Suriye iç savaşının ortaya çıkmasından sonra göç dalgalarıyla karşılaştı. Savaşlardan etkilenen insanlar doğrudan ya da dolaylı yollarla komşu ülkelerden geçiş yaparak hedef ülkelerine ulaşmaya çalışmışlardır. Türkiye göç etmek zorunda kalan milyonlarca göçmeni ağırlamış ve hala bunu yapmaya da devam etmektedir. Göçmenlerin bir kısmı Türkiye'de yasal olarak yaşamayı hedeflerken, bir kısmı da yasal veya yasa dışı olarak Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine gitmeyi hedeflemektedir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde yaşanan olaylar, Avrupa'da 2008 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz ve toplumda aşırı sağ görüşün artmasıyla birlikte Avrupa halkının kendi topraklarında göç dalgalarıyla karşı karşıya kalma endişesi de eklenince yabancı düşmanlığı arttı ve bu durum Avrupalı siyasetçiler üzerinde baskı unsuru oluşturdu. AB ülkelerine kitlesel düzensiz yasa dışı göçü durdurmak için göçmenlerin kullandığı transit ülke olabilecek ülkelerle geri kabul anlaşması imzalamak, hem Türkiye hem de AB açısından kritik bir araç haline dönüştü. Bu kapsamda Türkiye ile Yunanistan arasında 2001 yılında Geri Kabul Protokolü imzalanırken, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında da 16 Aralık 2013 tarihinde Geri Kabul Anlaşması imzalandı. Her iki Geri Kabul Anlaşması da, taraflardan herhangi birinin sınırları içerisinde yasal olarak kalma hakkına sahip olmayan bir göçmenin o ülke sınırları içinde tespit edilmesi durumunda, kişinin hedef ülkeye girmeden önce bulunduğu ülke tarafından geri kabul edileceği taahhüt edilmektedir. Göç dalgasının rotası düşünüldüğünde doğu ülkelerinden göçmenlerin gelmesi ve Avrupa'ya doğru hareket etmesi Türkiye'ye "transit ülke" imajını getirmiştir. Anlaşmaya göre, yasa dışı yoldan geçen bir göçmenin yakalanması durumunda tüm taraflar yabancıyı geri kabul etmeyi taahhüt etmektedir. Bu açıdan hedef ülkeler açısından çok anlamlı ve koruyucu olarak değerlendirilen anlaşma, göçmen yolculuğunda transit ülke konumunda olan Türkiye'ye ve Türkiye gibi birçok transit ülkeye farklı yönlerden zorluklar yaşatmaktadır. Çalışmanın konusu, Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'nin imzaladığı geri kabul anlaşmalarını ve düzensiz göçmenler üzerine etkilerini incelemektir.

Kavramsal Çerçeve

Uluslararası Göç Örgütü'ne (IOM) göre göç, bireylerin her zamanki ikamet yerlerinden geçici veya kalıcı olarak başka bir yere taşınmasıdır. Bir kişinin olağan ikametgâhını bir yıldan fazla bir süre için değiştirmesi 'uzun süreli göç', üç aydan fazla ancak bir yıldan az olması durumunda ise 'kısa süreli göç' olarak adlandırılır. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) göçü, uluslararası sınırdan veya bir Eyalet içinden geçme süreci olarak tanımlar.

Avrupa Birliği'ne (AB) göre göç, bireylerin başka bir AB üyesi Devlette veya başka bir ülkede bir yıldan az ikamet etmesi veya etmesi beklenmesi anlamına gelmektedir (Akyıldız, 2016, s.131).

Yukarıda belirtilen tanımları birleştirirsek göç, bir kişi veya grubun ekonomik, kültürel, siyasi, çevresel veya sosyolojik nedenlerle, bir yıldan fazla veya bir yıldan az bir süre için gönüllü veya zorunlu olarak başka bir yere taşınmasıdır.

Dünyada Göçün Kısa Tarihi

Tarihteki ilk büyük kitlesel göç olayı, günümüz Avrupa devletlerinin temellerini attığı düşünülen Kavimler Göçüdür. 4. Yüzyılın ortalarında Çin devletinin hâkimiyetinden kurtulmak için batıya doğru hareket eden Hunlar, Karadeniz'in kuzeyine yerleşmiş ve buradan göç eden Cermen kabilelerinin yıllarca Avrupa Kıtasının işgaline sebep olduğu ifade edilmektedir. Farklı bölgeler arasındaki bu kitlesel göçler, Avrupa'da yeni ülkelerin oluşumuna ve imparatorlukların/devletlerin kurulmasına yol açmıştır. Kıtalararası göç olayları, Amerika kıtasının keşfi ile denizaşırı bir boyut kazanmıştır. İnsanlar Avrupa'dan yeni bir yaşam ümidiyle Amerika'nın okyanus ötesindeki topraklarına göç edip yerleşmişlerdir. 15. ve 18. yüzyıllar arasında Avrupalı tüccarlar, Kuzey Afrika'dan yaklaşık 15 milyon insanı köle olarak çalışmak üzere Güney Amerika, Karayip Adaları ve Brezilya'ya getirmiştir. Böylece Avrupa, üç asırdır dünyadaki göç hareketlerine yön vermiştir. İngiltere, İspanya, Portekiz, Hollanda ve Fransa, gelişen nüfuslarına yeni yerleşim yerleri sağlamak için koloniler kurarken, 1830 ile 1930 yılları arasında 55-60 milyon Avrupalı denizaşırı göç etmiştir. Kanada, Brezilya ve Arjantin'e göre bu göç dalgasının ana hedef ülkesi Amerika Birleşik Devletleri idi. 1900-1909 yılları arasında ABD'ye 8,2 milyon göçmenin girdiği ve 1892-1924 yılları arasında toplam 20 milyon göçmenle uluslararası göçün zirveye ulaştığı bilinmektedir. 1830-1860 yıllarında Amerika'ya göç edenlerin çoğunluğunu İngilizler, İrlandalılar ve Almanlar oluşturmaktaydı. Uluslararası bu göç dalgaları, dünyanın demografik, etnik ve kültürel yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir. Avrupa'dan gelen göçmenler Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya ve Yeni Zelanda'da yeni devletlerin kurulmasına yol açtı. Bu durum yeni eyaletlerde yerlileri azınlık statüsüne düşürdü. 19. yüzyılda Çin ve Hindistan'dan milyonlarca insan taşeron işçi olarak Amerika ve Avrupa'ya gönderilmiştir. Ardından, 20. yüzyıldaki iki büyük dünya savaşı milyonlarca insanı ülkesinden, yerinden etmiştir. 1920'ler ve 1930'lar, büyük nüfus mübadelelerine ve sürgünlere tanıklık olmuştur (Kaçmaz, 2022, s.11).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden ayağa kalkmaya çalışan Avrupa ülkeleri, işgücü ihtiyaçlarını karşılamak için hem az gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelere işgücü göçü almaya başlamıştır. Almanya, 1954-1970 yılları arasında işgücü olarak Yunanistan, İspanya, Portekiz ve Türkiye'den işçi kabul ederken, Fransa işgücü ihtiyacını Fas, Tunus ve Cezayir'den karşılamıştır. Bu göç akımlarını gönüllü göç arzusuyla ilişkilendirerek değerlendirmek mümkündür. Pakistan'ın 1947'de Hindistan'dan ayrılması sonucunda dünyanın gördüğü en büyük göç dalgası yaşanmış ve dünya yaklaşık 18 milyon Hindu ve Müslüman'ın yer değiştirdiğine tanık olmuştur. 1945-1961 yılları arasında Berlin Duvarı'nın inşasıyla birlikte yaklaşık 3,7 milyon insan Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya kaçmıştır. İsrail'in kurulmasından sonra binlerce Yahudi kısa sürede İsrail'e göç ederken, yüz binlerce Filistinli komşu ülkelere sığınma talebinde bulunmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra düzenlenen Romanya-Bulgaristan sınırı nedeniyle Bulgarlar Bulgaristan'a, Rumenler ise Romanya'ya göç etmiştir. 1979'da Sovyetler Birliği'nin işgali nedeniyle birçok Afgan Pakistan'da mülteci olmuştur. İran-İrak Savaşı ve Körfez Savaşları sırasında yüz binlerce Iraklı ülkelerini terk ederek Türkiye ve İran'da mülteci ve sığınmacı olmuştur. Körfez Krizi nedeniyle milyonlarca insan İran, Irak, Türkiye, Kuveyt ve Suudi Arabistan'a göç etmiştir. 1991'de Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından milyonlarca insan sığınma talebinde bulunmuştur. Ukrayna ve Kafkas ülkelerinden insanlar, çok daha yüksek bir ekonomik gelişmişliğe, daha yüksek ücretlere ve etkin istihdam olanaklarına sahip olduğu için Rusya'ya göç etmeyi hedeflemişlerdir. Rusya ile bu ülkeler arasındaki kültürel ve tarihi benzerlikler de Rusya'ya

büyük çaplı göçün nedenini açıklamaktadır. Öte yandan, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya ve Sırbistan'dan gelen büyük göç dalgaları ve Moldova ve Ukrayna'dan gelen kısmi göçler, Avrupa Birliği ülkelerinden, özellikle Yunanistan ile Ermenistan, Gürcistan ve Moldova'da giderek artan bir emek çıkışına sebep olmuştur. 1990'ların başından beri Ermenistan nüfusunun yaklaşık %25'ini oluşturan yaklaşık bir milyon kişinin ülkeyi terk ettiği tahmin edilmektedir. Bu, daha yaşlı bir nüfusa, cinsiyet dengesizliğine ve vasıflı işgücü kaybına yol açmıştır. Gürcistan'ın nüfusunda da bağımsızlığını kazanmasından bu yana yaklaşık bir milyon azalma kaydedilmiştir. Son olarak, 2000'li yıllara damgasını vuran ana göç olayı olan Arap Baharı Suriye'de hala hissedilmektedir. 2011'deki Arap Baharının başlangıcından bu yana milyonlarca Suriyeli anavatanlarını terk ederek ya komşu ülkelere göç etmiş ya da ülke içinde yerlerinden edilmiştir (Tümtaş ve Ergun, 2016, s.1351).

Göç Teorileri

Göç Teorilerine ilişkin temel yaklaşımlar, bireylerin fırsatlara ve sınırlara dayalı kararlarından oluşmaktadır (Özcan, 2015, s.187). Göç terimlerinin birçok farklı bileşeni olduğu için benzersiz bir göç tanımına sahip olmak mümkün değildir. Hedeflenen yerlerin uzaklık, planlanan ikamet süresi, ekonomik koşullar, idari statü, aile ve sosyal ilişkiler vb. özelliklerine göre hipotezler oluşturulmaktadır.

Klasik Göç Teorisi

Geleneksel Göç Teorisinin teorisyenleri Samuel Stouffer, Thomas R. Malthus, William Farr ve Ernst Georg Ravenstein'dir. Farr, göç konusunda keskin bir yasa olamayacağını iddia ederken, Ravenstein, Farr'ın fikrinin yanlış olduğunu kanıtlamak için bu argüman üzerinde çalışmıştır (Özcan, 2015, s.188). Teoriye göre, tüm göç teorilerinin altında insanların neden göç ettiğini açıklayan temel sebep, daha iyi bir yaşama sahip olma arzudur (Akyıldız, 2016, s.132). Teorisyenler, insanların her zamanki ikamet yerlerinden çok daha iyi imkânlarla sahip yerlere taşınmak isteyeceklerinden, mesafe ile göç kararı arasında doğrudan bir ilişki olduğunu belirtmektedirler. Bunun yanı sıra mesafenin uzunluğu, ulaşım seçeneklerinin kolaylığı, ekonomik ve sosyal avantajları da göç kararı vermede kilit rol oynamaktadır.

Ravenstein'in argümanları, göç üzerine ilk kapsamlı çalışmanın sahibi olarak kabul edilmiş ve sonrasında farklı teorilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devlet içindeki göç hareketlerini analiz etmek için Birleşik Krallık'ın (o zamanki İngiltere, İskoçya, İrlanda) 1871 ve 1881 nüfus verilerini kullanmıştır. 1871 yılında yapılan araştırmaya göre, gelişmiş karayolları, demiryolları, sanayi bölgeleri, seyahat alışkanlıkları ve artan iş bilgisi, her zaman ikamet ettikleri yerde işgücü ihtiyacı olsa bile insanları hareket etmeye sevk etmektedir (Akyıldız, 2016, s.133). Ravenstein'in Göç Kanunları adlı makalesindeki temel argümanı, göç akışının yönünün her zaman şimdikiye göre sosyo-ekonomik olarak daha gelişmiş yerlerden olacağı ve buralara olan mesafenin uzunluğudur. Bu mesafeler bireyler için karar mercii olmaktadır. Hedef yer olağan ikamet yerine yakınsa, insanların gelişmiş yerlere göç edeceği savunulmuştur. Ona göre, hedef yerlerin ekonomik avantajları, insanları motive eden birincil faktör iken diğerleri ikincildir (Özcan, 2015, s.189).

Özet olarak klasik göç teorisi, istihdam olanakları daha kaliteli bir yaşam düzeyi arzusu bireylerin kararları üzerinde güçlü bir etkiye sahipken, mesafenin de göç edip etmeme konusunda son kararı vermede olumlu bir tamamlayıcı rolü olduğunu savunmaktadır.

Ekonomi Temelli Göç Teorileri

Ekonomi Temelli Göç Teorilerinin teorisyenleri Arthur Lewis, Larry Sjaastad, Everett Lee, John Harris ve Micheal Todaro'dur. Ekonomi Temelli yaklaşımlar, ücret farklarını ve bölgesel farklılıkları esas alır. Göçün ekonomik kalkınma üzerindeki etkileri, Ekonomi Temelli Göç Teorilerinin temel araştırma alanıdır. Tartışma, emek arzının yüksek olduğu yerlerden az olduğu yerlere göçün, varılan bölgenin ekonomik kalkınmasına olumlu katkı sağlayacağıdır. Göç, işgücü arzının yüksek olduğu yerde işsizlik oranının düşmesini de

sağlayacaktır. Bunun yanı sıra bireyler göç etmeden önce mikro düzeyde getiri-maliyet analizi yapmaktadır. Göç sonrası geri dönüş maliyeti göçün maliyetini karşılıyorsa bireyler göç etmeyi tercih edeceklerdir (Akyıldız, 2016, s.132).

Everett Lee, 1966'da yazdığı A Theory of Migration (Bir Göç Teorisi) adlı makalesinde, insanların kararlarını etkileyen itici-çekici faktörlerin olduğunu ve gönüllü ya da zorunlu, geçici ya da kalıcı, ülke içi ya da uluslararası fark etmeksizin bir yerden başka bir yere taşınmanın göç olarak nitelendirildiğini belirtmiştir. Göç olgusunun olağan ikamet, varılan yer ve ikisi arasındaki engelleri içeren süreçlerden oluştuğunu dile getirmiştir. Lee, bireylerin kararlarına yön veren etkenleri; olağan ikamet ile ilgili etkenler, hedef yer ile ilgili etkenler, aradaki etkenler ve bireysel etkenler olmak üzere dört kategoride sınıflandırmıştır (Adıgüzel, 2016, s.27).

Ekonomi temelli göç teorisi, insanların göç tercihlerini ve hareketlerini ekonomik faktörlere dayanarak açıklamaya çalışır. Ancak göç süreci genellikle birden fazla faktörün etkileşimiyle şekillenir ve sadece ekonomik nedenlere dayanmaz. Sosyal, politik, kültürel ve diğer faktörler de göç kararlarını etkileyebilir.

Tarihsel Perspektifle Göç Teorileri

Tarihsel perspektif odaklı göç teorisyenleri arasında William Petersen, Akin Mabogunje, Wilbur Zelinsky, Immanuel Wallerstein ve Michael Piore bulunmaktadır. Tarihsel perspektif odaklı göç teorisi, göç ile kapitalizm arasındaki ilişkiye ve göç desenlerini şekillendiren tarihsel süreçlere odaklanır. Petersen, Mabogunje, Zelinsky, Wallerstein ve Piore gibi teorisyenler, zaman içinde göç desenlerini şekillendiren yapısal faktörleri inceleyerek bu teoriye katkıda bulunmuştur. Bu teorinin önemli bir özelliği, göçü yönlendiren faktör olarak kapitalist sistem rolüne vurgu yapmasıdır. Bu perspektife göre, yoksul ülkelerden gelişmiş ülkelere insan hareketi, küresel ekonominin eşitsiz bir şekilde dağıtılması sonucunda doğrudan ortaya çıkar. Teorisyenler, kapitalist sistemin geliştirmekte olan ülkelerin çıkarlarının yerine zengin ülkelerin ve çok uluslu şirketlerin çıkarlarını önceliklendirdiği şeklinde eşitsizliği devam ettirdiğini savunurlar (Akyıldız, 2016, s.146).

Tarihsel perspektif odaklı göç teorisinin önemli bir diğer yönü de, göç desenlerini şekillendiren sömürgeciliğin ve siyasi bağların etkisini tanımasıdır. Tarihsel olarak, sömürgeci güçler, sömürgeleştirdikleri bölgelerin ekonomileri ve siyasi sistemleri üzerinde önemli bir etki göstermiştir. Bu etki genellikle yerel nüfusların aleyhine olmuştur. Bu miras, eski sömürgelelerden gelen insanların tarihsel bağlantılar nedeniyle eski sömürgecilerin ülkelerine taşınma olasılıklarını artırabileceği için günümüz göç desenlerini şekillendirmeye devam ediyor (Özcan, 2015, s.209).

Bu bağlamda genel olarak, tarihsel perspektif odaklı göç teorisinde, göç eden insanların gelişmemiş ülkelere doğru yönlendirildiği belirtilmekte ve gerçekleşen göçler kapitalist sistemin adeta bir çıktısı olarak görülmektedir. Diğer göç teorilerinden ayıran en önemli farkı ise göçün siyasi-politik, kolonyal bağlarla etkileşim içerisinde gerçekleşmesinden kaynaklanmasıdır.

Yeni Göç Teorileri

Yeni Göç Teorilerinin teorisyenleri arasında Julian Wolpert, Christophe Guilomoto, Frederic Sandron, Oded Stark David Bloom ve Douglas Massey gibi bilim insanları vardır. Yeni Göç Teorisi'ne göre, insanlar kendinden önce başka bir yere göç eden insanlarla etkileşimde bulunarak hedeflenen yerdeki koşulları tüm aile bireyleri için kritik bir şekilde değerlendirir ve kendileri için olumlu olacağı kanaatine varırsa göç etme kararı alırlar. Bu teori, diğer teorilerden farklı olarak, bireylerin yasal ve yasa dışı göç hareketleri üzerinde çalışmaktadır (Akyıldız, 2016, s.160).

Yeni Göç Teorisi, göç kararının, göç eden insanlarla etkileşim yoluyla ağırlıklı olarak sosyal ağlar aracılığıyla alındığını savunur. Bu sosyal ağlar, hedeflenen yerdeki koşulları değerlendirmek ve göç eden kişinin aile bireylerini de kapsayan tüm faktörleri dikkate almak için önemlidir. Bu teori, bireysel kararların yalnızca ekonomik faktörlere değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel faktörlere de dayandığını öne sürmektedir (Develi, 2017, s.13478).

Yeni Göç Teorisi, yasal ve yasa dışı göç hareketlerini de ele almaktadır. Yasal göç hareketleri, göçmenlerin hedeflenen ülkelerdeki göç politikalarına uygun olarak göç ettiği resmi bir prosedürdür. Yasa dışı göç hareketleri ise, hedeflenen ülkenin göç politikalarına uygun olmayan veya yasaları ihlal eden kişilerin göç etmesidir (Çağlayan, 2006, s.71).

Genel olarak, Yeni Göç Teorisi, göç kararının karmaşık bir süreç olduğunu ve bireysel kararların yalnızca ekonomik faktörlere değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel faktörlere de dayandığını göstermektedir. Ayrıca, yasal ve yasa dışı göç hareketlerinin farklılıklarını da vurgulamaktadır.

Türkiye'nin Göç Politikası

Türkiye'nin göç politikalarına dair tarihsel olarak geriye bakıldığında, uzun yıllar boyunca Türk kökenli bireylere "Türk Kültürü ve Soyuna" sahip olanlara öncelik verilmiş ve meşru göç protokolleri yalnızca bu gruplara yönelik kısıtlı kalmıştır. Avrupa'dan gelen mülteciler, sığınmacı olarak tanınma hakkına sahip olsalar da Avrupa dışından gelenler geçici koruma statüsüne tabi tutulmuş ve bazen üçüncü bir ülkede yerleşmeye zorlanmıştır. Bu durum, Türkiye'nin 1951 tarihli Cenevre sözleşmesine yönelik çekincelerinden kaynaklanmaktadır ve Türkiye'nin sığınmacıların transit geçtiği bir ülke haline gelmesine neden olmuştur. Ancak zaman içinde, Türkiye'nin göç politikalarında bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Bunun nedenleri arasında AB'ye uyum süreci, AB katılım öncesi koşulları ve "Türk Kültürü ve Soyuna" dışında kalan Suriyeli göçmenlerin akını yer almaktadır. 2004 yılında yapılan önemli bir göç politikası değişikliği, Türk vatandaşları ve mültecilerin hakları ve görevlerine ilişkin konuları belirtmek amacıyla (5203 Sayılı Kanun) değiştirilmesiyle gerçekleşmiştir. Bu değişiklik askerlik hizmetinden, istihdamdan ve aktif-pasif oy kullanmadan muafiyeti de kapsamaktadır. Bu değişikliklerle birlikte, Avrupa'dan gelen mülteciler ve soyundan gelenlerin Türkiye'de entegrasyonunu teşvik etmek amacıyla Mavi Kart düzenlemesi hayata geçirilmiştir. 2013 yılında bir diğer değişiklik, Türkiye'deki mülteciler ve Suriyeliler için daha iyi koruma sözü veren bir düzenlemeye yol açmıştır ve Nisan 2014'te yürürlüğe girmiştir (Ciğer, 2014, s.29).

2005 yılında hükümet, yabancı işçilerin çalışma izni ile ilgili yasal düzenlemeleri içeren Göç ve Mültecilerle İlgili Eylem Planı'nı kabul etmiş ve böylece işçi göçmenlerin Türkiye'de belgelerini almasını kolaylaştırmıştır. Bu değişiklik, Türkiye'nin artık daha fazla mültecinin yerleştiği bir göç alanı haline gelmesine neden olmuş ve Türkiye'nin göç politikasını bir göç veren ülkeden bir göç alan ülkeye dönüştürmüştür. Bunu takiben, 2013 yılında yabancılar ve uluslararası korumaya ilişkin yasal düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenleme, Türk varlıklarına herhangi bir kısıtlama getirmeden, göçmenlerin ülkeye entegrasyonu ve uluslararası standartlara uygun olarak muamele edilmesine vurgu yapan bir anlayışla uygulanmıştır (İçduygu, 2015, s.5).

Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye gelmeye başlamasıyla birlikte, Türkiye'nin Suriye krizine yaklaşımı insani bir perspektiften olmuş ve Türkiye'nin sınırları 'uluslararası koruma' ihtiyacı olanlara açılmıştır. Teorik olarak, Türkiye Suriyeli mülteci krizine normlara dayalı bir şekilde yaklaşmıştır. Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye akınıyla ilgili yaşanan gelişmeler, Türkiye'yi bu akına yanıt verecek gelecekteki düzenlemeleri düşünmeye zorlamıştır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında göçmen ve mülteciler için 2013 yılında çıkarılan yasa ile Türkiye tarafından tanımlanan koşullu mülteci statüsü Suriyelilere sunulmuştur. Öte yandan, Suriyeliler üçüncü ülkelere yeniden yerleştirilmeyi de ümit ediyorlardı (Denizhan, 2019, s.24).

Türk hükümeti Suriye'den Türkiye'ye kaçan Suriyeli nüfusu "mülteci" yerine "misafir" olarak sınıflandırmıştır. Bu tercihin arkasında birçok önemli sebep bulunmakla birlikte, bazı temel faktörleri belirtmek mümkündür. İlk olarak, Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı Suriyeli mülteciler, Türkiye'deki mülteci yasasının hukuki temeli olan 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre "misafir" olarak kategorize edilmiştir. Sadece zorunlu göç nedeniyle Avrupa'dan Türkiye'ye kaçanlar, 1951 Sözleşmesi'ne göre mülteci statüsüne başvurabilirler. Ancak bu durum zorunlu bir kısıtlama değil, Türkiye'nin sözleşmede belirtilen haklarını kullanması anlamına gelir. İkinci olarak, Türk hükümeti il başta olayın uzun süren bir iç savaşa dönüşeceğini beklemiyordu ve bu durumun bir süre sonra yatışacağını ve Suriyeli göçmenlerin memleketlerine döneceğini düşündü. "Misafir" statüsü, Türk hükümetine iki konuyu kontrol etme imkânı sağladı: Misafirler üçüncü bir ülkeye sığınma başvurusunda bulunamazlar, bu da Suriyelilerin diğer ülkelere göç imkânlarını kısıtlamıştır. Suriyeli mülteci sayısının tüm tahminleri aştığı gelişmeler göz önüne alındığında, Türkiye, Suriyeli göçmenler için Geçici Koruma olarak bilinen yeni bir statü oluşturmak zorunda kalmıştır (Runyun, 2020, s.19).

Geçici koruma statüsünün kanunî bir temele sahip kılındığı Yabancı Uyrukluları Koruma Kanunu (YUKK)'da 91. maddeye göre;

“(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel akın hâlinde sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir. (2) Bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki işbirliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.”

Madde metninden de anlaşıldığı üzere, geçici koruma bireysel statü belirleme usullerinin uygulanmasını imkânsız kılan ülkeler arasında yaşanan toplu nüfus hareketlerinde uygulanmakta ve geçici bir çözüm sağlamaktadır. Yerinden edilmiş çok sayıda kişinin söz konusu olduğu kitlesel akınlarda, hem söz konusu hareketliliğin geçici olması hem de sığınmacı sayısının çokluğu, bu kişilere uluslararası bireysel statü belirleme işlemlerinin uygulanmasını imkânsız kılmaktadır. Silahlı çatışma, sistematik ya da yaygın şiddet ve insan hakları ihlalleri gibi durumlara yönelik bir acil durum politikası olarak tasarlanan geçici koruma uygulaması, kitlesel akın hâlinde geri göndermeme yasağının bir gereği olarak bu kişilerin korunma ihtiyacını ve güvenli bir ortama kavuşmalarını sağlamak suretiyle temel insan haklarını teminat altına almaktadır. Bu uygulamayla birlikte, bir taraftan sığınma arayışındaki kişilere koruma sağlanmaktayken, diğer taraftan da bu insan hareketliliğin yöneldiği devletin menfaatlerinin korunması amaçlanmaktadır (Topal, 2015, s.14).

Ayrıca Suriye kaynaklı göçlerde şöyle bir yaklaşım sergilenmiştir:

“Sığınmacı/mülteci statüsünün elde edilmesine dair değerlendirme süreci bireysel niteliktedir. Fakat grupların toplu şekilde göçe zorlandıkları durumlarda, gruba mensup tüm bireylerin mülteci kabul edilmesi de gerekebilmektedir. Bu gibi durumlar genellikle acil çözüm üretilmesini gerektirmektedir. Fakat grubun büyüklüğü bireysel başvuruyu imkânsız kılabilmektedir. Bu ve benzer durumlarda mülteci statüsüne yönelik “grup değerlendirmesi” kavramı geliştirilmiştir. Grup değerlendirmesi yaklaşımına göre, toplu göçle gelen grubun her bir üyesi (aksine bir kanıt bulunmadıkça) varışta mülteci/prima facie sayılmaktadır (UNCHR, 2019, s.13).

Göç politikası temelde Türkiye için hem iç hem de dış politika unsurudur. Fakat iç politikada göçün diğer türlerinden ziyade özellikle son dönem de sadece Suriyeliler hakkında söylemlerin ve politikaların geliştirildiği gözlenmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de göç olgusu kamuoyu nezdinde çok popüler bir konu olmadığı halde politika nezdinde, özellikle Suriyeliler temelinde, tartışmalı bir konu haline gelmiştir (İldır, 2020, s.88).

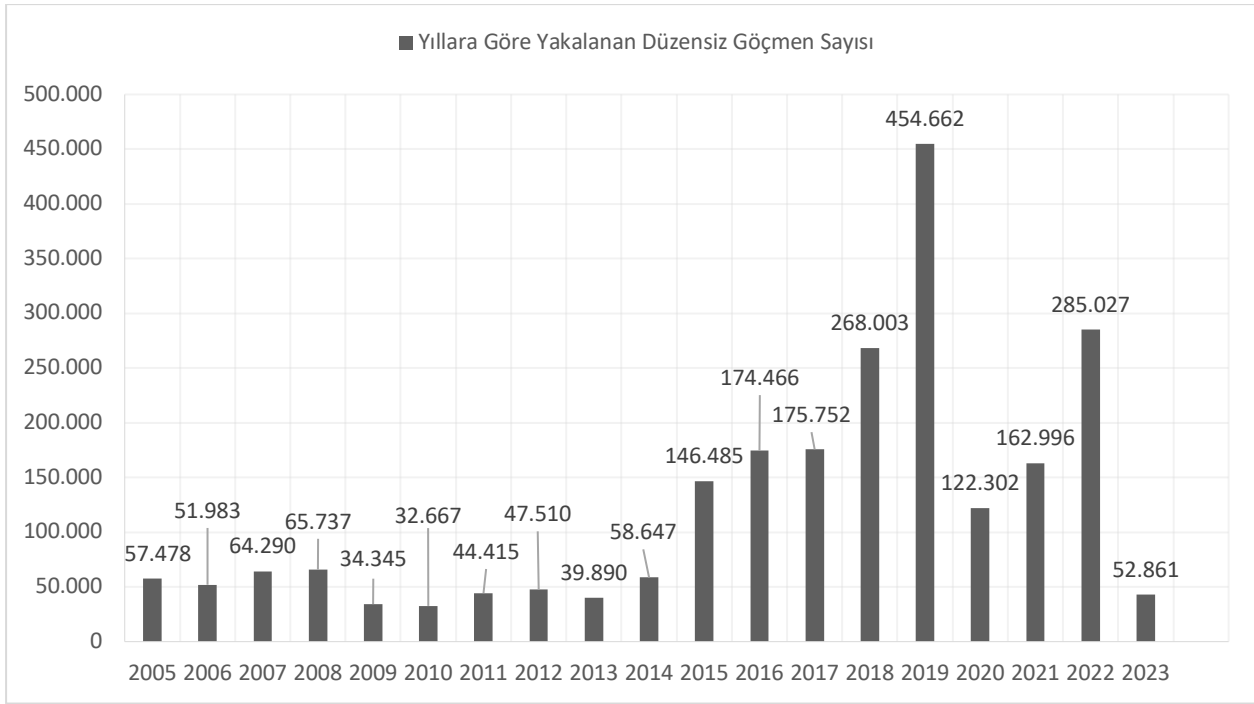
Türkiye'ye Göç Hareketleri

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrasında sınırlı sayıda mülteci ve sığınmacıyla karşı karşıya kalmıştır. 1951 Cenevre Mülteci Statüsü ve 1967 Protokolü "coğrafi sınırlama" ile birlikte Türkiye tarafından imzalanmıştır. Böylece, Türkiye'nin Avrupa dışından gelen kişilere mülteci statüsü vermeyeceği resmi olarak kabul edilmiştir. Türkiye, farklı dilleri, milliyetleri, etnik kökenleri olan birçok ülkeden göçmen ve mültecinin karşılaştığı bir ülkedir. Bu bağlamda, Türkiye, göç için değil, hedef ülkelere gitmek isteyen yabancıların kullandığı bir "transit ülkesi" olarak da görülmektedir. Türkiye'deki göç türleri üç gruba ayrılabilir:

- i) Düzensiz Göç (bagaj ticareti, iş gücü, transit göç için göç),
- ii) Düzenli Göç (ticaret erkekleri, öğrenciler ve emekliler),
- iii) Mültecilerin ve Sığınmacıların Göçü.

Düzensiz Göç (bagaj ticareti, iş gücü, transit göç için göç): Bu göç hareketi, 1970'lerin sonuna kadar İstanbul'a bagaj ticareti yapmak için gelen Polonyalılar ile başlamış ve ardından SSCB ve Doğu Avrupa ülkelerinden göçmenler ile devam etmiştir. Bu ülkelerin yanı sıra, İran, Irak, Tunus ve Fas gibi Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden de bagaj ticareti yapmak için insanlar Türkiye'ye gelmiştir. Esnek seyahat koşulları ve piyasa ekonomisi tarafından sağlanan fırsatlar nedeniyle, bu yıllarda bagaj ticareti yoğunlaşmıştır. 1990'ların ortalarından bu yana, bagaj ticareti önemli ölçüde azalırken, ev işleri, eğlence, tekstil, tarım ve inşaat gibi sektörlerde gayri resmi olarak çalışmaya başlayan ülke vatandaşlarının önemli bir artışı gözlemlenmiştir. Son zamanlarda, Moldova, Ukrayna, Rusya, Gürcistan, Ermenistan ve Romanya gibi ülkelerin de düzensiz göçmenlerin gayri resmi çalışmak için geldiği ülkeler arasında olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, İran, Irak, Afganistan, Pakistan, Bangladeş, Nijerya, Somali gibi Asya ve Afrika ülkelerinden göçmenler, transit ülke olarak Türkiye'yi kullanarak Avrupa veya daha gelişmiş ülkelere ulaşmayı hedeflemektedir. Bu göçmenler genellikle insan kaçakçılarının yardımıyla Türkiye'ye yasa dışı yollarla girerler ve benzer yasa dışı yollarla Türkiye'yi terk etmeye çalışırlar. Giriş ve çıkışları için yasa dışı yollar kullandıklarından dolayı düzensiz göç hareketlerinin hacim ve eğilimlerini belirlemek için yeterli ve güvenilir veri bulmak zordur (Kaçmaz, 2022, s.25).

Türk güvenlik makamları tarafından yakalanan düzensiz göçmenlerin sayısı, Türkiye'nin toprakları içinde bulunmalarından dolayı yıllara göre dalgalanmalar göstermektedir. Düzensiz göçmen sayısı 2005 yılında 57.428 iken, 2019'da en yüksek rakama ulaşarak 454.662'ye çıkmıştır. Türkiye Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) verilerine göre, Mayıs 2023 itibarıyla yakalanan kişi sayısı 52.861'dir (<http-1>). Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre, 2005-2023 yılları arasındaki sayılar aşağıdaki gibidir.

Grafik 1. Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı⁴

Düzenli Göç (ticaret erbabı, öğrenciler ve emekliler): Bu göçmen grubu ikamet izni ile Türkiye'de yaşamaktadır ve genellikle ticaret erbabı, öğrenciler, evli bireyler ve emeklilerdir. Türkiye'de ikamet izni olan göçmen sayısı 2021 Ağustos itibarıyla 1.185.843'tür. (GİB, İkamet İzinleri, 2021) Aşağıdaki tabloda Göç İdaresi Başkanlığı resmi istatistiklerine göre Türkiye'de yasal olarak bulunan düzenli göçmenlerin çeşitlerine göre sayıları verilmiştir.

Tablo 1

2023 Yılında İkamet İzniyle Bulunan Yabancılar (Çeşitlerine Göre)⁵

İkamet İzni Çeşidi	Sayı
Kısa Dönem	853.079
Öğrenci İkamet İzni	161.012
Aile İkamet İzni	106.588
Diğer	187.835
Toplam	1.308.514

Yukarıdaki tablo Göç İdaresi Başkanlığı'nın sitesinde paylaşılan verilere göre yazar tarafından oluşturulmuştur. Tabloya göre 17 Mayıs 2023 itibarıyla ülkede yasal olarak ikamet izni ile bulunan yabancı sayısı bir milyondan fazladır.

⁴ 18.05.2023 itibarıyla.⁵ 17.05.2023 itibarıyla.

Mültecilerin ve Sığınmacıların Göçü: Türkiye özellikle 1980'lerin başından itibaren çoğunlukla Orta Doğu ülkeleri ve bazı Asya ve Afrika ülkelerinden sığınmacı olarak gelen düzensiz göçmenlerle karşı karşıyadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk yoğun göç hareketi 1979'da İran'da rejim değişikliği sonrasında meydana geldi. Bu olayları 1980-1988 yılları arasındaki İran-İrak Savaşı, Irak'ın Kuveyt'i işgali, Körfez Savaşları, Saddam rejiminin politikaları, 2003 Irak işgali sonrasındaki hareketler, 2011'den beri Suriye İç Savaşı ve Afganistan'daki iç savaşlar izledi (Kaçmaz, 2022, s.26).

Geri Kabul Anlaşması Kavramı

Geri kabul anlaşması kavramı, âkit devletlerden her birinin, diğer âkit devletin talebi üzerine anlaşmayla belirlenen bazı kişileri ülkesine geri almasıdır. Bu anlaşmalar genellikle her iki âkit devlet bakımından kendi vatandaşlarının geri kabulünü düzenlemektedir. Vatandaşın geri kabulü ile birlikte, âkit devletlerden biri üzerinden geçerek diğer âkit devlet ülkesine düzensiz biçimde giriş yapan veya bu ülkede ikamet eden üçüncü devlet vatandaşlarının da geri kabulü düzenlenmektedir (Aydın, 2018, s.27).

Geri kabul anlaşmaları, devletler ve/veya birlikler arasında düzensiz göç sorunuyla başa çıkmak için uluslararası örgütlerin önemli unsurlarından birisidir. Taraflar, uluslararası hukukun maddelerine uygun olarak vatandaşlarını geri kabul etmekle yükümlü olurken, hedef ülkeler, yasal koşulları karşılamayan veya artık hükümetleri tarafından kabul edilmeyen düzensiz göçmenler ve başarısız sığınmacılar için bir meşruiyete sahip olup, bu göçmenlerin ülkelerine geri kabulünü sağlamakla yükümlüdür (IOM, 2023).

Düzensiz göçle mücadele, göç akışlarından etkilenen ülkeler için önemli bir unsur haline gelmiştir. Bu alandaki politikalar, ülkelerin uluslararası itibarını ve saygınlığını da etkilemektedir. Geri dönüş, geri kabul ve yeniden entegrasyon süreci ile ilgili politikalar ve uygulamalar, düzensiz göç riskini almak istemeyen insanları caydırmak için önemli bir güç olabilir. İlgili uluslararası hukuk ve standartlar, devletlerin topraklarındaki düzensiz göç akışını düzenlemek ve koordine etmek için oldukça kritik olan iyi bir göç yönetimi için anahtar öneme sahiptir (Kaçmaz, 2022, s.34).

Aşağıdaki bölümler, devletlerin motivasyonu açısından geri kabul anlaşmalarının ne anlama geldiği, tarihsel süreçleri, avantajları/dezavantajları ve bir geri kabul anlaşmasının parçası olurken tarafların beklentileri hakkında daha fazla fikir sahibi olmamıza yardımcı olacaktır.

Dünyada Geri Kabul Anlaşmalarının Tarihçesi

Geri kabul anlaşmalarının tarihi, Avrupa devletleri arasında uzun bir geçmişe sahiptir. İlk geri kabul anlaşmaları 19. yüzyılın başında imzalanmaya başlanmış ve genellikle savaşların ardından yerlerinden edilmiş insanların geri kabulü için düzenlenmiştir. Örneğin, 1818-1819 yıllarında Prusya ile diğer Alman devletleri arasında imzalanan geri kabul anlaşmaları ve 1906'da Almanya ve Hollanda arasında imzalanan geri kabul anlaşması bu dönemde imzalanan anlaşmalardan bazılarıdır. Ancak İkinci Dünya Savaşı, geri kabul anlaşmalarının tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur (Ayca, 2019, s.77).

Geri kabul anlaşmalarının tarihi 19. yüzyıla kadar uzanmakta ve anlaşmalar, kimlerin geri kabul edileceği kapsamında üç döneme ayrılabilir. İkinci Dünya Savaşı bu yönüyle yapılan anlaşmalar açısından bir milat niteliğindedir. Literatürde, Geri Kabul Anlaşmaları ile ilgili olarak farklı zaman dilimlerine ve uygulamalara sahip üç kuşaktan söz edilmektedir. Avrupa devletleri, 1950'ler ve 1960'larda, "Birinci Nesil Geri Kabul Anlaşmaları" olarak adlandırılan anlaşmaları kendi aralarında yapmaya başlamışlardır. 1958'de kurulan BENELUX (Belçika, Hollanda, Lüksemburg) Ekonomik Birliği, Geri Kabul anlaşmalarının düşünülmesinde

önemli bir etkiye sahiptir. Birlik, 1964'te Fransa, 1965'te Avusturya ve 1966'da Almanya ile Geri Kabul anlaşmaları yapmıştır. Bu yıllarda, Avrupa ülkeleri arasında sınır denetimi hala yapılıyordu ve sadece işçiler ve ticaret yapan kişiler bu ülkeler arasında serbestçe seyahat edebilmekteydiler.

Bu üç Geri kabul anlaşması, ülkelerin vatandaşlarının yanı sıra üçüncü ülke vatandaşlarının da geri alınmasını içeriyordu. Önemli olan nokta, üçüncü ülke vatandaşlarının talep edilen ülkelerde yasal bir varlığa sahip olmalarıydı. Yani, transit ülke üzerinden illegal yollarla diğer devletlere gelen kişilerin, ülkelerinin vatandaşlarının olduğu topraklar bu okuma anlaşmaları kapsamında serbest taşıma hakkına sahip değildi.

1990'larda, Avrupa ülkeleri, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinden yüksek göç akışıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri arasında göç akışlarını yönetmek için ikinci nesil okuma anlaşmaları olarak adlandırılan ikili anlaşmaların yapılmasını sağlayan önemli bir dinamik haline dönüşmüştür. İkinci nesil Geri Kabul anlaşmalarında, kimlerin geri alınacağı hakkında hükümler vardı. Bu anlaşmalar kapsamında, söz konusu ülkelerin vatandaşları, üçüncü ülke vatandaşları ve vatansız kişiler geri alınmaktaydı.

Öte yandan, anlaşmanın uygulanmasını teşvik etmek ve mümkün olduğunca faydalarından yararlanmak için ülkeleri harekete geçiren iki dinamik vardı. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında imzalanan ikinci nesil geri kabul anlaşmalarının avantajları arasında önemli olan iki faktör; vize başvurularından muaf tutulmak ve AB üyeliği olasılığına sahip olma cazibesidir. Buna ek olarak, söz konusu ülkeler için teknik ve mali destekler de anlaşmaların avantajları arasında önemli faktörler arasındadır (Kaçmaz, 2022, s.36).

2000'lerde, AB ülkelerine yasa dışı yollarla gelen göçmenlerin ve AB'den geri kabul edilmelerinin taraflar arasındaki işbirliği eksikliği nedeniyle etkili bir şekilde yönetilememesi sorunu ortaya çıkmıştır. Bu yıllarda, doğrudan ülkelere gönderilemeyen kişiler için çözümler oluşturma konusunda AB ülkeleri için başka bir sorun ortaya çıkmıştır. Yasa dışı göçmenlerin göç yolculuğunda kişisel belgelerini kaybedebilecekleri belirlendi ve bu, AB ve üye devletlerin göçmenlerin köken ülkeleri ile doğrudan geri gönderme politikalarında komplikasyona neden olan önemli bir faktördü. Kimlikleri belirlenemeyen ancak seyahat rotaları belirlenebilen bireylerin geri kabul süreçlerinde yaşanan zorluklar nedeniyle, yasa dışı göçmenlerin kullandığı transit ülkelerle geri kabul anlaşmaları yapma fikri ortaya çıkmıştır. Üçüncü nesil geri kabul anlaşmalarının, birinci ve ikinci nesil geri kabul anlaşmalarından farklı kılan iki önemli faktörü vardır. Bunlardan ilki, bu anlaşmaların üye devletler tarafından değil, doğrudan AB tarafından imzalanmasıdır. İkincisi ise, sadece vatandaşların değil, transit ülke üzerinden geçen diğer ülkelerin vatandaşlarının da geri kabulünü kapsarlar. Günümüzde geri kabul anlaşmaları, üçüncü nesil geri kabul anlaşmalarının şartları ve düzenlemeleri çerçevesinde yürütülmektedir (Batır, 2018, s.593).

Cumhuriyetin 100. Yılında Geçmişten Günümüze Türkiye'nin İmzaladığı Geri Kabul Anlaşmaları

Türkiye'nin imzaladığı ilk geri kabul anlaşması Suriye ile 10.09.2001 tarihinde yasa dışı göçmenlerin geri kabulüne ilişkin imzaladığı anlaşmadır. Bunu takiben, 18.11 2001 tarihinde Yunanistan ile geri kabule ilişkin bir protokol imzalamıştır. Bu protokolü, 06.05.2003 tarihinde imzalanan Kırgızistan, 19.01.2004 yılında imzalanan Romanya ve 07.06.2005'te imzalanan Ukrayna geri kabul anlaşmaları takip etmiştir. Ayrıca, sayılan anlaşmaların yanı sıra Türkiye ve Vietnam Cumhuriyeti arasında imzalanan suçlarla mücadeleyle ilişkin bir anlaşmada geri kabule ilişkin düzenlemelere de yer verilmiştir. Türkiye 2001 yılından bu yana, yirmiden fazla ülkeye geri kabul anlaşması yapma teklifi götürdüğü halde, 2008 itibarıyla sadece beş geri kabul anlaşması imzalanabilmiştir ki, bunlardan biri hedef ülke konumunda olan Yunanistan ile yapılan Geri Kabul Protokolüdür. Türkiye, günümüzde uluslararası göç açısından hedef ve transit ülke olmasının yanı sıra, aynı

zamanda kaynak ülke konumundadır. Bu özelliklerinden dolayı geri kabul anlaşmaları, Türkiye açısından özel bir öneme sahiptir. Geri kabul anlaşmaları, Türkiye'nin son dönemlerde yasa dışı göçe karşı giderek artan şekilde verdiği mücadelenin bir parçası olarak görülmektedir. Geri kabul anlaşmaları, özellikle transit ülkeler açısından bir takım yükümlülükler doğurmaktadırlar. Türkiye açısından geri kabul anlaşmalarının imzalanması yönündeki gelişmelerin kaynağı, Avrupa Birliğinden gelen taleplerdir. Geri kabul anlaşmaları, Türkiye'nin gündemine Avrupa Birliği Müktesebatına uyumun sağlanması çabası içerisinde gelmiştir. Ulusal Eylem Planında geri kabul uygulamalara ilişkin AB Müktesebatına uygun düzenlemelerin orta vadede uygulamaya konması hedeflenmiştir. AB tarafından gelen geri kabul anlaşması imzalama talebi, Türkiye'nin diğer bazı ülkelerle de geri kabul anlaşması imzalaması sonucunu doğurmuştur. Bir transit ülke konumunda olan Türkiye, AB ile geri kabul anlaşması imzalamadan önce, öncelikle kaynak ülkelerle, daha sonra aşamalı olarak diğer ülkelerle geri kabul anlaşması imzalanması politikasını takip etmektedir. Bu hedef doğrultusunda Türkiye, 2001 yılında İran, Pakistan, Bangladeş, Afganistan, Irak, Hindistan, Suriye, Çin Halk Cumhuriyeti, Sri Lanka, Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya'ya geri kabul anlaşması teklif etmiştir. 2002 yılında ise, Ürdün, Rusya Federasyonu, Tunus, Özbekistan, Moğolistan, Mısır, Kırgızistan, İsrail, Gürcistan, Etiyopya, Belarus, Sudan, Cezayir, Libya, Fas, Lübnan, Nijerya ve Kazakistan'a geri kabul anlaşmaları teklif edilmiştir. Türkiye'nin taraf olduğu geri kabul anlaşmalarının yaygınlaştırılması Ulusal Eylem Planı öncelikleri arasında yer almaktadır. Hâlihazırda AB, Rusya, Pakistan, Afganistan, İran, Irak, Azerbaycan, Bosna-Hersek, Moldova, Bangladeş, Gürcistan, Makedonya, Belarus, Lübnan, Sri Lanka, Macaristan, Özbekistan ve Libya ile geri kabul anlaşması yapılması için görüşmeler sürmektedir. Türkiye'de geri kabul uygulamalarını işler kılmak için bir takım altyapı faaliyetlerinin sürdürüldüğü görülmektedir. Türkiye AB müktesebatına uyum süreci içerisinde iltica ve göç konusunda yapmayı taahhüt ettiği yasal düzenlemeler çerçevesinden, yasa dışı göçle mücadeleye ilişkin bir genelge yayınlamıştır. Bu genelge ile iltica ve göçe ilişkin yasal düzenlemeler yapılıncaya kadar birtakım tedbirler alınması hedeflenmiştir. Bu çerçevede geri gönderme merkezlerinin tesisine ilişkin koşulun yerine getirilmesi yönünde bir adım atılmış ve yasa dışı göç ile mücadele için alınacak tedbirler, geri gönderme merkezlerinin sahip olması gereken fiziksel koşullar ve geri gönderme de izlenecek prosedür düzenlenmiştir. Genelde yasa dışı göçmenlerin süratli bir şekilde sınır dışı edilmesinin önemi vurgulanmış ve etkin bir yasa dışı göçle mücadele yöntemi ile yasa dışı göçmenlerin sayısının azaltılması hedeflenmiştir (Küçük, 2008, s.119).

Türkiye, geri kabul anlaşmalarına düzensiz göçle mücadelenin bir aracı olarak yaklaşmakta olup; bugüne kadar pek çok devlet artı AB ile geri kabul anlaşması akdetmiştir. GKA da, Türkiye açısından, özellikle kamuoyunda vizesiz Avrupa'nın anahtarı olarak görülmüşse de; resmi metinlere bakılırsa; bir yandan AB ile üyelik sürecinde gerekli bir adım, diğer yandan da düzensiz göçle mücadele aracı olarak ele alınmaktadır (Göçmen, 2014, s.28).

Tablo 2
Türkiye'nin İmzaladığı Geri Kabul Anlaşmaları

Devlet	Geri Kabul Anlaşması Yılı
Yunanistan	2001
Suriye	2001
Kırgızistan	2003
Romanya	2004
Ukrayna	2005
Karadağ	2008
Pakistan	2010
Rusya	2011
Nijerya	2011
Yemen	2011
Moldova	2012
Bosna & Hersek	2012
Belarus	2013
Norveç	2013
Avrupa Birliği	2014
Kosova	2015
Toplam	16

Tablo 2’de Türkiye’nin bugüne kadar imzaladığı Geri Kabul Anlaşmaları ve tarihleri gösterilmiştir. Türkiye bugüne kadar 15 ülke ve AB ile Geri Kabul Anlaşması imzalamıştır Geri Kabul Anlaşmalarının diğer kaynak ülkelerle de imzalanmasına yönelik çalışmaların devam ettiği Dışişleri Bakanlığı tarafından kamuoyuna duyurulmuştur (<http-2>).

3. Nesil Geri Kabul Anlaşması Olarak Türkiye’nin AB ile İmzaladığı Son Geri Kabul Anlaşması

Türkiye ile AB arasında imzalanan “geri kabul antlaşması”, temel amacı Türkiye’den AB’ye yönelen düzensiz göç hareketlerinin önlenmesi ve yönetilmesine dair bir işbirliği çerçevesidir. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 2011 Şubat ayında müzakereleri tamamlanan “geri kabul antlaşması” 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara’da imzalanmıştır.

Türkiye’nin Avrupa Birliği ile vize muafiyeti sürecini yasal olarak başlatma kararının temel nedeni, geri kabul anlaşmasının vize muafiyetiyle ilişkilendirilmesidir. Avrupa Birliği (AB), Türkiye’yi geri kabul anlaşması (GKA) imzalamaya teşvik etmek suretiyle öz sınır güvenliği ve kontrolü hususunda işbirliğini vurgulamak istemiştir. AB, Türkiye’yi Vizesiz Avrupa’ya yeniden dâhil etme sözüyle yoğun sınır dışı göçü önlemek için etkili bir önlem olarak görmekte ve bu politika sonucunda karşı tarafın tutumunda olumlu bir değişiklik sağlamıştır. AB, Türkiye’ye verdiği vize muafiyeti sözünün gerçekleştirilmesi sürecinde, öncelikle belirli meslek gruplarından olan kişilerin uzun süreli vize alımı için gereken belgelerin azaltılacağını ve böylece kişilere kolaylık sağlanacağını belirtmiştir. Bunun karşılığında, Türkiye’den Avrupa’ya yasa dışı giriş yapan kaçak kişilerin geri kabul edilmesi ve bu kişilerin menşei ülkeye iade edilmesi için, gereken sürede geri gönderme merkezlerine yönlendirilmesi beklenmektedir. Türkiye’nin yeterli geri kabul kapasitesine ulaşması için ön görülen 3,5 yılda üçüncü ülkelerle geri kabul anlaşmaları yapması planlanmaktadır. Bu şekilde AB, sınır güvenliğini artırmak ve göçmenlerin yasa dışı olarak Avrupa’ya girişini önlemek için Türkiye ile işbirliği yapmayı hedeflemektedir (Ekinci, 2016, s.17).

16 Aralık 2013 tarihinde Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan anlaşmanın yürürlüğe giriş tarihi 1 Ekim 2014 olarak belirlenmiştir. Bu anlaşma, vatandaşların geri kabulünü içermekte olup, Türkiye'nin üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabulüne ilişkin ikili anlaşmalar yapması durumunda derhal yürürlüğe girecektir. Diğer üçüncü ülke düzensiz göçmenlerinin geri kabulüne dair hükümler için öngörülen takvim ise 1 Ekim 2017'dir. Ancak, Suriyeli mültecilerin göç hareketlerinin AB'de bir panik duygusu yaratmasıyla birlikte, takvimde değişiklik yapılmış ve 2015 yılında bir Ortak Eylem Planı önerisi sunulmuştur. Bu plan, düzensiz göç hareketlerini en az zararlı ve en kısa sürede engellemeyi hedefleyerek Türkiye'ye olumlu mesajlar vermeyi amaçlamaktadır (Köse, 2016, s.11).

AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması, karşılıklılık ilkesine dayanan bir anlaşmadır. Bu anlaşma ile her iki taraf da yasa dışı göçmenleri karşılıklı olarak geri kabul etme zorunluluğu altına girmiştir. Fakat Türkiye'ye AB üyesi ülkelerden büyük ölçekte bir göç dalgası olmadığından, imzalanan Geri Kabul Anlaşması daha çok Türkiye'nin yasa dışı göçmenleri geri kabul etme yükümlülüğünü öngören bir anlaşma olarak değerlendirilmektedir (Yeniceler, 2018, s.83).

Geri Kabul Anlaşmalarının Avantajları ve Dezavantajları

Geri Kabul Anlaşmaları, göçmenlerin ve kaçakçıların önlenmesi, ülkelerin sınır güvenliğinin sağlanması ve yasa dışı göçün azaltılması gibi avantajları olabilir. Ancak bu anlaşmalar, insan hakları ihlalleri, diplomatik sorunlar, bürokratik koşulların süresi gibi potansiyel dezavantajlara da sahiptir.

Avantajları

Genel bir yaklaşımla, geri kabul anlaşmaları, kişilerin geri kabul sürecinde uygulanacak prosedürler ve düzenlemeler konusunda anlaşma taraflarına sorumluluklar getirir. Anlaşmalar ayrıca sürecin mümkün olan en kısa sürede yürütülmesini ve tamamlanmasını gerektirir. Süreçleri uygularken zaman kaybının en üst düzeyde önlenmesini, zaman sınırlarının, gecikmelerin, ilgili sürecin, boreoarctic⁶ kurallarının ve anlaşmanın uygulanması için tarafların sorumluluklarının tanımlanmasını sağlar. İki tarafın yer aldığı çift taraflı anlaşmalar ilgili süreçleri daha hızlı uygulama kolaylığı sağlar. Öte yandan, çok taraflı geri kabul anlaşmaları, prosedürler ve diğer konular için ortak bir yaklaşım sağlamak için önemli noktaları tartışmak ve müzakere etme fırsatı sunar. Taraflar arasındaki anlaşmazlıkları en aza indirmek için müzakereler pratik ve kolay kanallar sağlar. Kurallar ve düzenlemeler, çift taraflı geri kabul anlaşmalarına göre daha birleşik yaklaşımlarla oluşur (Kaçmaz, 2022, s.41).

Bununla birlikte, geri kabul anlaşmalarının avantajlarını şu şekilde ifade etmek mümkündür;

Göçmenlerin ve kaçakçıların önlenmesi: Geri Kabul Anlaşmaları, yasa dışı yollarla ülkelere girmeye çalışan göçmenlerin sayısını azaltabilir ve kaçakçıların faaliyetlerini engelleyebilir.

Sınır güvenliği: Bu anlaşmalar, ülkelerin sınır güvenliğini artırarak, terörizm ve suç faaliyetlerinin engellenmesine yardımcı olabilir.

Yasa dışı göçün azaltılması: Geri Kabul Anlaşmaları, yasa dışı göçün azaltılmasına yardımcı olabilir ve bu durum, ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasi istikrarını korumalarına yardımcı olabilir.

Dezavantajları

Transit ülkeler, geri kabul edilen kişilerin ülkeleriyle geri kabul anlaşmaları yaparak geri gönderilmesi için organize bir şekilde hareket etmelidirler. Bu durum, transit ülkelerin geri kabul edilen kişilerin ülkeleriyle ilgili gerekli prosedürleri uygulamak konusunda sorunlarla karşılaşabileceği anlamına gelir. Bu husus, geri kabul

⁶"Boreoarctic" terimi, kuzey kutup dairesi bölgesi ile ilgili bir kavramdır ve bu bölgede bulunan ülkelerin ve toplulukların arasında yapılan anlaşmaların kurallarını ifade eder. Bu nedenle, metinde "boreoarctic kuralları", kuzey kutup dairesi bölgesi ile ilgili geri kabul anlaşmalarının kurallarını ifade eder.

edilen kişinin statüsü açısından kişinin geri kabul edilip edilmeyeceği konusunda taraflar arasında resmi bir anlaşmanın önemini göstermektedir. Resmi anlaşmalar, her iki tarafın sorumluluklarını belirlemekte ve gerekli süreçleri uygulamak için kuralları takip etmek konusunda güçlü bir rol oynamaktadır (Aktoprak vd. , 2010, s.23).

Çok taraflı geri kabul anlaşmaları, müzakere süreçleri, ülkelerin farklı koşulları, aynı anlaşma altındaki tarafların kesişen ihtiyaçları ve kaynakları paylaşma konusunda bazı dezavantajlara sahiptir. Anlaşmayı imzalayan ülkelerin sayısı ikiden fazla olacağından, her tarafın çıkarları üzerinde anlaşılması için daha uzun süre gerekebilir. Bu durum, tarafların şartlarına, koşullarına ve statüsüne dayalı olarak geri kabul anlaşmasının imzalanmasının gerekliliğini ortaya çıkarabilir. Bu nedenle, her sözleşmeli taraf için farklı uygulama yöntemleri gerekebilir. Çok taraflı geri kabul anlaşmalarının bir başka dezavantajı ise bazı tarafların anlaşmanın bir parçası olmak istemeyebilmesidir, ancak o taraf, geri kabul süreçleriyle ilgili tartışmalara katılmak zorunda kalabilecek bir konumda olabilir (Kaçmaz, 2022, s.41).

Kısaca Geri Kabul Anlaşmalarının Dezavantajları şu şekilde özetlenebilir;

İnsan hakları ihlalleri: Geri Kabul Anlaşmaları, kişilerin zorla geri gönderilmesine ve insan haklarının ihlal edilmesine neden olabilir.

Mülteci hakları: Bu anlaşmalar, mültecilerin haklarına saygı gösterilmemesine neden olabilir ve uluslararası koruma talepleri dikkate alınmadan geri gönderilmelerine yol açabilir.

Geri kabul süreci: Geri Kabul Anlaşmaları, geri kabul sürecinin uzun ve karmaşık olması nedeniyle, yavaş işleyebilir ve kişilerin beklemesi gereken süreler uzayabilir.

Diplomatik gerilim: Geri Kabul Anlaşmaları, iki ülke arasında diplomatik gerilim yaratabilir ve anlaşmazlıkların çıkmasına neden olabilir.

Geri Kabul Anlaşmaları, ülkelerin kendi ulusal çıkarlarına ve politikalarına bağlı olarak, hem avantajları hem de dezavantajları bulunan anlaşmalardır. Bu nedenle, her anlaşma, kendi koşullarına göre değerlendirilmeli ve incelenmelidir.

Geri Kabul Anlaşmalarının Transit Ükelere Etkisi

Geri kabul anlaşmalarının avantajları ve dezavantajları göz önüne alındığında, hedef ülkeler genellikle anlaşmanın kazançlı tarafında yer almaktadır. Bu durum, geri kabul anlaşmasının hükümleri doğrultusunda, düzensiz göçmenlerin ya transit ülke ya da kaynak ülke tarafından geri kabul edileceğinin garantilenmesi şartıyla gerçekleşir. Bu sayede hedef ülkelerin düzensiz göçü kontrol altında tutarak sınırlarını yönetmelerine ve göçmen akışını daha etkili bir şekilde kontrol etmelerine olanak tanır. Ancak, transit ülkelerin bu anlaşmalardan kaynaklı dezavantajları da olabilir. Bu dezavantajlar arasında, sınırları içindeki düzensiz göçü yönetme ve kontrol etme konusunda artan baskı yer alabilir. Ayrıca, geri kabul sürecinde düzensiz göçmenlerin insan haklarıyla ilgili endişeler olabilir.

Vatansız kişilerin veya üçüncü ülke vatandaşlarının düzensiz göçmenlerinin geri kabul anlaşmaları yoluyla yönetilmesi, anlaşma yapmış devletler için kolaylık sağlar. Temel neden, hedef devletin göçmenlerin köken ülkeleri yerine transit ülke ile işbirliği yaparak ilgili kişi/kişilerin geri kabul edilmesini sağlamasıdır. Üçüncü ülke vatandaşları ve vatansız kişiler için uluslararası hukuka dayalı sınırlı düzenlemeler olduğu için, bu nokta hiç şüphesiz en tartışmalı ve en zorlu konu ve geri kabul anlaşmalarının en karmaşık yönüdür. Gerçekte, anlaşma yapan tarafların sorumlulukları ve düzenlemeleri açısından geri kabul yükümlülüğü bakımından yasal karşılıklılık olsa da, geri kabul anlaşmaları eşitsiz bir ilişkiyle uygulanmaktadır. Bu nedenle, geri kabul anlaşmaları transit ülkelerle karşılaştırıldığında, hedef ülkelerin düzensiz göç sorunuyla mücadele etmek için daha fazla avantaj sağlamaktadır (Kaçmaz, 2022, s.52).

Geri kabul anlaşmalarının avantajları ve dezavantajlarına göre, düzensiz göçmenlerin kaynak ülkeleriyle transit ülkeler arasında geri kabul anlaşması yapmanın transit ülkeler için önemli bir avantajı olduğu belirtilmektedir (Aktoprak vd. , 2010, s.24).

2016 New York deklarasyonunda (Nations, 2016) ayrıca düzensiz göçmenlerin güvenli, düzenli ve saygın bir şekilde geri dönüşünü sağlamak için kaynak ülkeleri, transit ülkeler ve hedef ülkeleri arasında koordinasyonun önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca deklarasyon, geri kabul anlaşması sürecinin her adımı için küresel ilkelerin geliştirilmesi ihtiyacına da vurgu yapmaktadır. Her iki öneri de göçmenlikte sadece ülkelerin endişelerini değil, aynı zamanda sürecin doğrudan etkisinde kalan kişi/kişilerin kaygılarını da dikkate alarak süreci yönetmek niyetini yansıtmaktadır.

Bu bağlamda düşünüldüğünde Birleşmiş Milletler (UN) Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası organizasyonlar transit ülkelere büyük sorumluluklar yüklemektedir. Yüklenen bu sorumlulukların yükümlülüklerinin yerine getirilme oranlarına ilişkin yayınlanan yıllık raporlar ülkelerin uluslararası alandaki saygınlığı üzerinde büyük etkiye sahiptir.

Geri Kabul Anlaşmalarının Türkiye'ye Etkisi

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'ndan sonra, AB'nin işgücü nüfusu azaldı ve birlik piyasada işgücü açığını karşılamak için dünyanın her yerinden yasal göçmenleri kabul etmeye başladı. Ancak, dünyanın farklı yerlerindeki farklı çatışmalar, özellikle 1979'dan beri devam eden Afganistan'daki Taliban sorunu, 1991 ve 2003'teki Körfez Savaşları ve 2011'den bu yana Suriye İç Savaşı nedeniyle, daha güvenli ülkeler üzerinden düzensiz göçler tetiklenmiştir.

AB'ye sınırı olmayan ve komşu ülkeler genellikle göçmenler tarafından AB'deki hedef ülkelere ulaşmak için transit ülke olarak kullanılmaktadır. Türkiye coğrafi konumu nedeniyle Orta Doğu, Asya ve Afrika ülkelerinden birçok düzensiz göçmenle karşı karşıya kalmaktadır ve bu göçmenler, gayri resmi yollar kullanarak AB'ye varmayı hedeflemektedirler. AB ülkelerinde daha iyi ve daha güvenli yaşam koşullarına sahip olma beklentisi göçmen sayısının artmasının temel nedenlerinden biridir ve bu durum Türkiye'yi AB'ye göçün transit ülkesi yapmaktadır (Kaçmaz, 2022, s.53).

Geri kabul anlaşmalarının potansiyel güvenlik ve sosyal hayat tehditlerini ülke/birlik topraklarından uzak tutma beklentisi Türkiye'yi stratejik bir konuma sokmaktadır. Bu mantıkla, hedef konum olarak AB, vatandaşlarını potansiyel risk ve tehditlerden korumak açısından Türkiye ile işbirliği yapmak zorundadır.

Diğer yandan Türkiye gibi transit bir ülke, vatansız kişilerin veya üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabul süreçlerini koordine etme ve yönetme konusunda birtakım zorluklarla karşılaşma riskine sahiptir. Şöyle ki; bu göçmenlerin ülkeleri tarafından geri kabul edilmediği veya bir üçüncü ülke tarafından geri kabul edilmediği durumlarda Türkiye gibi transit bir ülkede kalmaları mümkün olabilir. Bu durumda Türkiye transit ülke konumundan çıkararak hedef ülke pozisyonuna düşürme tehlikesini oluşturmaktadır.

Türkiye'deki düzensiz göçmenlerle ilgili bir başka gerçeklik, Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen coğrafi sınırlama maddesi ile ilgilidir. Bu sözleşmeye göre Avrupa'nın Schengen Vizesi bölgesinin dışından gelen göçmenlere Türkiye'de "mülteci statüsü" verilmemektedir. Bu bağlamda, Birleşik Krallık, İrlanda ve Danimarka'dan gelen göçmenler Türkiye'de mülteci olarak kabul edilmemektedir. Çünkü Geri kabul anlaşmaları Schengen müktesebatı kapsamında değerlendirilmekte olup Birleşik Krallık, İrlanda ve Danimarka'nın bu anlaşmaların dışında kalma hakları mevcuttur. Bu bağlamda Türkiye ile imzalanan geri kabul anlaşması İrlanda ve Birleşik Krallığı doğrudan/kendiliğinden bağlamamaktadır. Danimarka'nın ise

Schengen anlaşmasına koyduğu çekince bağlamında geri kabul anlaşmasının 22. Maddesinde bu anlaşmanın Danimarka topraklarında uygulanmayacağı açıkça belirtilmiştir. Buna paralel olarak, mülteci talepleri reddedilen sığınmacıların kendi ülkelerine geri dönmeleri beklenmekte ancak genellikle bu adımı tercih edilmemektedir bunun sonucu olarak Türkiye'de kalmaya devam etmektedirler. Türkiye'de kalmaya devam eden sığınmacılar bu süreçte bazı sektörlerde gayri resmi olarak çalışırken, bazıları yasa dışı yollarla üçüncü bir ülkeye gitmeye çalışmakta buda, düzensiz göç ve sığınma hareketlerinin iç içe geçmesine neden olmaktadır (Elitok, 2015, s.2).

Transit ülke olarak Türkiye'nin yükü, AB'ye kıyasla daha ağır olabilir. Türkiye, yabancıları geri kabul ettiğinde, idari, mali, hukuki ve teknik alanlarda yükümlülükleri artabilir. Bu soruna cevaben AB, mali ve teknik destek sağlamakta ve Türkiye ile daha etkin ticari ilişkilerin geliştirilmesi için çalışmaktadır. Ancak, Türkiye gibi transit ülkelerin düzensiz göçmenlerin menşe ülkeleri ile geri kabul anlaşmaları yapmaları, geri kabul süreçlerini iyi yönetmek ve bireylere sağlıklı, güvenli ve insana yakışır bir geri dönüş yolculuğu sağlaması önemli ve gereklidir (Mürsel, 2017, s.72).

Geri Kabul Anlaşmalarının Düzensiz Göçmenlere Etkisi

Geri kabul anlaşmalarının düzensiz göçmen perspektifinden değerlendirildiğinde, bu anlaşmalar genellikle düzensiz göçmenler için olumsuz sonuçlar doğurabilir. Öncelikle, geri kabul anlaşmaları nedeniyle, düzensiz göçmenlerin sınır dışı edilme riski artar ve bu da onların güvenliğini tehdit edebilir. Ayrıca, geri kabul anlaşmaları genellikle düzensiz göçmenlerin hedef ülkelerine ulaşmalarını daha da zorlaştırır, çünkü transit ülkelerin yetkilileri, geri kabul anlaşmalarını uygulamak için daha sıkı önlemler alabilirler. Geri kabul anlaşmalarının düzensiz göçmenler için etkileri literatürde şu başlıklar altında sıralanabilir;

Geri gönderme riski: Geri kabul anlaşmaları, düzensiz göçmenlerin hukuki statüsünü belirsizleştirir ve geri gönderme riski oluşturur. Bu da düzensiz göçmenlerin kaygı düzeylerini artırabilir.

Güvensiz geri dönüş: Geri kabul anlaşmaları gereği, düzensiz göçmenlerin geri gönderilmesi sırasında ülkeler arasında işbirliği yapılır. Ancak, geri gönderme süreci sırasında düzensiz göçmenlerin güvenliği ve insan hakları ihlalleri gibi konularda endişeler yaşanabilir.

Yeniden entegrasyon sorunları: Geri kabul edilen düzensiz göçmenler, ülkelerine geri döndüklerinde yeniden entegrasyon sorunları yaşayabilirler. İşsizlik, yoksulluk ve diğer zorluklar, geri dönen düzensiz göçmenlerin karşılaşılabileceği sorunlar arasındadır.

Ekonomik ve sosyal etkiler: Geri kabul anlaşmaları, ülkelerin sosyal ve ekonomik yapılarına da etki edebilir. Örneğin, geri dönen düzensiz göçmenlerin işgücüne dâhil edilememesi, ekonomik kaynakların boşa harcanması ve işsizliğin artması gibi sorunlara neden olabilir.

Sonuç

Türkiye'nin erken Cumhuriyet dönemindeki göç politikaları, başlangıçta Türk kültürüne ve soyuna sahip göçmenlerin yerleştirilmesine odaklanıyordu. Ancak küreselleşme, değişen koşullar ve uluslararası baskılar nedeniyle yeni göç politikaları geliştirilmek zorunda kalındı. Cumhuriyetin 100. Yılına gelindiğinde AB uyum süreci ve konjonktürel etkiyle oluşturulan yeni politikalar ise sığınmacılar, mülteci hareketleri ve düzensiz göç üzerinde durmaktadır. Ulusal Sığınma ve Göç Eylem Planı'nın 2004 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte, Türkiye'nin göç politikaları uluslararası işbirliğine dayanarak oluşturulmaya başlandı. Göç politikalarının oluşturulmasında ekonomik, demografik ve güvenlik endişeleri de göz önünde bulundurulmaktadır. Bu süreçte, eski politikalara uyum sağlama ve uluslararası standartlara uygun olma önemli faktörler olarak dikkate alınmaktadır. Özetle Türkiye'nin göç politikaları, zamanla değişen koşullar ve uluslararası baskılar doğrultusunda evrim geçirmiştir.

Türkiye, yasa dışı göç konusunda kaynak, transit ve hedef ülke olarak önemli bir konumdadır. AB'ye yönelen yasa dışı göçmenlerin büyük bir kısmı Türkiye üzerinden geçiş yapmaktadır. Bu sebeple AB, göçmen ve mülteci akımlarıyla mücadele konusunda Türkiye ile "Geri Kabul Anlaşması" imzalamaya ehemmiyet göstermektedir. Diğer yandan Avrupa Birliği'nin yasa dışı göçle mücadele politikaları, Türkiye gibi AB adayı olan ülkenin üyelik sürecini yakından etkilemektedir. Hatta Avrupa Birliği bu anlaşma karşılığında Türk vatandaşlarına vize muafiyeti gibi avantajlar sağlama vaadi vermektedir. Ancak bilinmelidir ki geri kabul anlaşmalarının avantajları olduğu gibi dezavantajları da vardır. 100 Yaşında olan bir Cumhuriyet için stratejik olan geri kabul anlaşmalarının mazisi maalesef 20-25 yıl önceye dayanmaktadır.

Türkiye ile AB arasında imzalanan geri kabul anlaşmaları avantaja çevrilemediğinde yani rasyonel olmadığında ekonomik, sosyal, idari, hukuki ve siyasi sorunlar ortaya çıkabileceği unutulmamalıdır. Türkiye, yasa dışı göçün kaynağı olan ülkelerle geri kabul anlaşması imzalamadığı takdirde, AB tarafından iade edilen yasa dışı göçmenlerin Türkiye'yi bir yasa dışı göçmen cennetine dönüştürebileceği ve AB tarafından üstesinden gelinemeyecek sorunların Türkiye'nin problemleri haline gelebileceği bir durumla karşı karşıya kalabilir. Cumhuriyetimizin 100. Yılında Türkiye'nin çağın gereklerine uygun olarak, jeo-politik konumunu ve konjonktürel yapıyı avantaja çevirerek imzalayacağı rasyonel geri kabul anlaşmaları, Türkiye'yi bölgesel bir güç haline getirebilir.

Son olarak insani bir yaklaşımla, geri kabul anlaşmalarının düzensiz göçmenlerin güvenliğini ve korunmasını sağlayacak şekilde uygulanması gerekmektedir. Ayrıca, düzensiz göçmenlere yasal göç yolları sağlanması ve düzensiz göçün temel nedenlerinin ele alınması için alternatif çözümlerin araştırılması gerekmektedir.

Kaynakça

Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Aktoprak, S., Natalia, O., Kirill, S. ve Vassiliy, Y. (2010). *Manual on readmission for expert and practitioners*. Moscow: IOM. Erişim adresi: https://publications.iom.int/system/files/pdf/manual_on_readmission1_en.pdf

Akyıldız, I. E. (2016). *Göç teorilerinin karşılaştırmalı analizi*. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 35(2), 127-176. Erişim adresi: https://www.uludag.edu.tr/dosyalar/iibfdergi/genel-dokuma n/2016_2/asl%2006.pdf

Ayca, T. (2019). *Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinin geri kabul anlaşmasının etkileri bağlamında değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Aydın, E. (2018). Avrupa Birliği mevzuatında Güvenli Üçüncü Ülke kavramı ve Türkiye-AB geri kabul anlaşmasına yansımaları . *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 38(1), 11-40 . Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuhmhob/issue/39036/463637>

Batır, K. (2018). Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye ile AB arasında imzalanan geri kabul anlaşması çerçevesinde hukuki bir değerlendirme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30) , 585-604. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/comuybd/issue/36994/534527>

- Ciğer, M. I. (2014). *Implications of the new Turkish law on foreigners and International protection for Syrians seeking protection in Turkey*. Erişim adresi: https://www.academia.edu/11424240/Implications_of_the_New_Turkish_Law_on_Foreigners_and_International_Protection_for_Syrians_seeking_protection_in_Turkey
- Commission, E. (n.d.). *European commission migration and home affairs*. Erişim adresi: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/irregular-migration-and-return/humane-and-effective-return-and-readmission-policy_en
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/musbed/issue/23522/250638>
- Denizhan, E. Ş. (2019). *The EU's and Turkey policy responses to the Syrian refugees crisis* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Develi, E. (2017). 21. yüzyılda göç olgusu: Uluslararası göç teorilerinin ekonomi politikası. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (Göç Özel Sayısı), 1343-1353. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduibfd/issue/53207/706530>
- Ekinci, M. U. (2016). *Türkiye-AB geri kabul anlaşması ve vize diyalogu*. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. Erişim adresi: https://setav.org/assets/uploads/2016/07/turkiye-ab_gka_.pdf
- Göçmen, İ. (2014). Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki geri kabul anlaşmasının hukuki yönden analizi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13, 21-86. https://doi.org/10.1501/Avraras_0000000208
- http-1: <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler/> (Erişim tarihi: 21.05.2023)
- http-2: https://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-duzensiz-goc.tr.mfa/ (Erişim tarihi: 08.08.2023)
- Ildır, S. S. (2020). *Göç politikaları çerçevesinde Türkiye-AB geri kabul anlaşması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- IOM, (2023). *IOM thematic papers*. Erişim adresi: https://www.iom.int/sites/default/files/our_work/ODG/GCM/IOM-Thematic-Paper-Readmission.pdf
- İçduygu, A. (2015). *Syrian refugees in Turkey: The long road ahead. research*. Erişim adresi: <https://www.migrationpolicy.org/about/staff/ahmet-i%c3%a7duygu>
- Kaçmaz, D. H. (2022). *Effects of the re-admission agreements on transit countries and irregular illegal immigrants: Turkey* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Köse, İ. (2016). Avrupa Birliği'nin mülteci açmazı ve Türkiye-Avrupa Birliği geri kabul anlaşması. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 1-26. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/293440976_Avrupa_Birligi'nin_Multeci_Acmazi_ve_Turkiye-Avrupa_Birligi_Geri_Kabul_Anlasmasi
- Küçük, E. (2008). Türkiye'nin taraf olduğu geri kabul anlaşmaları. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2), 99-121. Erişim adresi: <https://jurix.com.tr/article/3929>
- Nations, G. A. (2016). *New York declaration for refugees and migrants*. UN General Assembly. Erişim adresi: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_71_1.pdf

- Mürsel, Y. S. (2017). *European Union readmission agreements as securitization instruments: The cases of Turkey and Pakistan* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özcan, E. D. E. (2016). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), 183-215. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/isvehayat/issue/29036/310477>
- Paçacı Elitok, S. (2015). *A step backward for Turkey?: the readmission agreement and the hope of visa-free Europe*. İstanbul: İstanbul Policy Centre, Sabancı Üniversitesi. Erişim adresi: <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20200323-13031794.pdf>
- Runyun, M. (2020). *The impact of the Syrian refugee influx on Turkish capital movement* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Topal, A. H. (2015). Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki statüsü. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1), 5-22. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/imuhfd/issue/54306/736960>
- Tümtaş, M. S. ve Ergun, C. (2016). Göçün toplumsal ve mekânsal yapı üzerindeki etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/sduibfd/issue/52991/701817>
- UN High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2019). *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status and Guidelines on International Protection Under the 1951 Convention and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees*, April 2019, HCR/1P/4/ENG/REV. 4, Erişim adresi: <https://www.refworld.org/docid/5cb474b27.html> [accessed 2 August 2023]
- Yeniceler, Z. (2018). *Mülteci sorununun tarihi ve bir çözüm arayışı: Türkiye-Avrupa birliği geri kabul anlaşması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Extended Abstract

Purpose

This study aims to explain the effects of Readmission Agreements on the individuals who are readmitted and emphasizes the importance of making Readmission Agreements with at least three actors, including the transit and destination countries, as well as the countries of origin. By highlighting the importance of Readmission Agreements, this study serves as a guide for policymakers and relevant stakeholders in the field of international migration. It aims to provide a comprehensive understanding by addressing issues such as the effectiveness, justice, and impact on human rights of Readmission Agreements. In addition to all these, this study also aims to provide information about the readmission agreements signed in the 100th anniversary of The Republic and to convey the point reached.

Design and Methodology

The research study was conducted using the qualitative research method of 'secondary data analysis' through deductive reasoning. The sources used in the study include books on migration and readmission agreements, research reports from migration institutions, articles by field experts, statistics from the Directorate General of Migration Management in Turkey, annual activity reports from international humanitarian organizations such

as the United Nations, the International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, and reports from the European Union.

The utilization of secondary data analysis allows for the examination and synthesis of existing data from various sources related to migration and readmission agreements. By employing a deductive reasoning approach, the study draws conclusions and identifies patterns and trends based on the available information. The selected sources encompass a wide range of materials, including scholarly works, institutional reports, and statistical data. This approach ensures the inclusion of diverse perspectives and a comprehensive analysis of the subject matter. By incorporating reports from reputable international humanitarian organizations and governmental institutions, the study aims to provide a robust foundation for understanding the complexities and implications of migration and readmission agreements.

It is important to note that the study relies on previously collected data and does not involve primary data collection methods such as surveys or interviews. The analysis is based on the interpretation and synthesis of existing information, enabling a comprehensive examination of the research topic within the scope of the available secondary data.

Findings

Considering the reduction of migration flows from bordering countries, it can be beneficial and a protective approach for Turkey to engage in readmission agreements with neighbouring countries and sit at the table with at least three actors, including Turkey as the destination country, the countries of origin, and transit countries, for the next readmission agreement. These findings are expected to contribute to Turkey's Migration Policy by informing discussions related to future readmission agreements and/or migration that directly affects Turkey, involving countries and international actors.

By establishing readmission agreements, Turkey can collaborate with neighboring countries to address the challenges posed by irregular migration and ensure a more coordinated and effective approach to migration management. Such agreements can facilitate the orderly and humane return of individuals who do not meet the criteria for legal stay or protection in Turkey.

Engaging in readmission agreements with multiple actors, including the countries of origin and transit countries, is crucial for ensuring a comprehensive and sustainable approach to migration. It allows for shared responsibility among the involved countries and promotes cooperation in addressing the root causes of migration, improving border management, and facilitating the return and reintegration processes.

Furthermore, by actively participating in discussions and negotiations related to readmission agreements, Turkey can contribute to shaping migration policies at both regional and international levels. These agreements provide an opportunity to advocate for the rights and protection of migrants, establish fair and transparent procedures for readmission, and enhance cooperation in managing migration flows.

Overall, engaging in readmission agreements and actively participating in related discussions can be a beneficial and protective approach for Turkey, enabling the country to address migration challenges, foster cooperation among actors, and contribute to the development of comprehensive migration policies.

Research Limitations

The role of Readmission Agreements in migration studies is a complex and context-dependent phenomenon, with varying dynamics and priorities for each country involved. Standardizing the definition and provisions of readmission agreements proves challenging due to their multifaceted nature. Therefore, the idea of involving

countries of origin in the process should be considered as a generalized view, taking into account the specific conjunctions, dynamics, priorities, and interests of the parties. The decision to involve countries of origin should carefully consider factors such as political considerations, bilateral relationships, legal frameworks, and the capacity of all parties to manage return and reintegration processes. While involving countries of origin may contribute to addressing root causes and fostering cooperation, the potential challenges and complexities should be recognized and addressed. A cautious and context-specific approach is crucial to ensure the effectiveness and protection of individuals' rights within Readmission Agreements.

Implications

The central idea that emerged from the research can be abridged as come after: By considering the research questions and examining the relevant sources, the focus was placed on identifying the bottlenecks in the readmission agreement processes and exploring practical solutions to address them. During this analysis, it became evident that involving countries of origin in these processes could offer distinct advantages.

Several key documents and scholarly sources highlighted the potential benefits of including countries of origin in the readmission agreement negotiations. Firstly, involving these countries can lead to a more comprehensive approach to addressing the underlying causes of migration. By engaging in dialogue with the countries of origin, a deeper understanding of the socioeconomic, political, and humanitarian factors driving migration can be achieved. This understanding, in turn, can inform the development of more effective policies and strategies aimed at reducing irregular migration flows.

Secondly, involving countries of origin in readmission agreements allows for greater cooperation and burden-sharing among all relevant actors. The countries of origin can actively participate in the identification, documentation, and safe return of their nationals. This collaboration can enhance the efficiency and effectiveness of the readmission process, as well as ensure the protection of the rights and well-being of the individuals being returned.

Furthermore, engaging countries of origin in readmission agreements demonstrates a shared responsibility in managing migration. It fosters trust, strengthens diplomatic ties, and promotes dialogue on broader migration-related issues. Such partnerships can pave the way for joint initiatives, including capacity-building programs, development projects, and information-sharing mechanisms, which can address the root causes of migration and contribute to long-term solutions.

Considering the feasibility of implementation and the potential advantages of involving countries of origin in the readmission process, it is crucial to further explore this topic in future research. In-depth studies can delve into specific case studies, analyze the experiences of different countries, and evaluate the effectiveness of such partnerships. By expanding the body of knowledge in this area, researchers can provide valuable insights that can inform policy discussions and contribute to more informed decision-making processes in the field of migration management.

Originality/Value

Readmission agreements are signed bilaterally or multilaterally, which means that there are at least two parties involved in any type of readmission agreement. This study emphasizes the importance of signing readmission agreements with at least three parties, including the destination country, transit country, and country of origin. It proposes a new perspective that signing readmission agreements with a minimum of three actors is necessary to provide clarity regarding the role of transit countries in the fate of individuals who are readmitted after their refugee applications are rejected or when they migrate illegally to another country.

By involving at least three actors, readmission agreements can shed more light on the situation of individuals who are returned and their ultimate fate. This approach recognizes the complexities and shared responsibilities among the destination country, transit country, and country of origin in addressing migration challenges and ensuring appropriate protection for individuals.

Signing readmission agreements with multiple actors allows for a more comprehensive and coordinated approach to managing migration flows. It promotes cooperation, information sharing, and burden-sharing among the involved parties. Furthermore, it ensures that the rights and well-being of individuals subject to readmission are taken into account, as decisions and actions are made collectively by all relevant actors.

In summary, this study suggests a new perspective on the importance of signing readmission agreements with a minimum of three actors, highlighting the role of transit countries and providing clarity on the fate of individuals subject to readmission. Such agreements enable a more comprehensive and collaborative response to migration challenges, ensuring the protection and well-being of individuals involved in the readmission process.

Araştırmacı Katkısı: Cumhuriyet HAVAN (%100).